

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПОХІДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Мета дослідження полягає в здійсненні аналізу використання похідних фінансових інструментів на світовому ринку та ринку України а також виявленні тенденцій їх розвитку і факторів які на це впливають.

Актуальність дослідження полягає в тому що глобальні кризові явища останніх років цілком однозначно окреслили тісний зв'язок розвитку ринку похідних фінансових інструментів з функціонуванням основних сегментів міжнародного фінансового ринку і базисними тенденціями в сфері руху капіталів, тому необхідно виявити основні позитивні та негативні аспекти які вплинули на функціонування ринку деривативів аби забезпечити сталий розвиток в галузях які пов'язані з ним.

Розвиток ринку деривативів багато в чому визначається змінами на ринках базисних активів. Так, двадцятикратне зростання обсягу торгів на фондовому ринку за останні десять років спричинило за собою настільки ж бурхливий розвиток ринку стандартних контрактів на акції і фондові індекси. Сьогодні ринок деривативів - це віртуальний ринок який розвивається за своїми законами і все більш віддаляється від реальної економіки.

Реакцію ринків деривативів на епідемію COVID-19 передбачити не складно. У разі глобального поширення небезпечної інфекції зі змінами стикаються практично всі аспекти сучасного життя, що негативно позначається на економічному розвитку. Подібна ситуація завжди призводить до очікуваної реакції більшості інвесторів: кошти виводяться з ризикованих активів (акції, похідні фінансові інструменти) і вкладаються в так звані активи-притулки, найбільш популярним і надійним з яких вже не перше десятиліття є золото. Це призводить до стрімкого обвалу фондових індексів і до інтенсивного зростання вартості дорогоцінного металу за рахунок підвищеного попиту.

Світовий ринок деривативів в даний час регулюється на рівні наднаціональних структур і саморегулювних організацій. До міжнародних інститутів відносяться Міжнародна асоціація свопів і деривативів (ISDA) і Банк міжнародних розрахунків (BIS). Ці організації покликані виконувати такі функції, як розвиток інфраструктури термінового ринку, регулювання глобального ринку ПФІ, уніфікація контрактів і умов угод, аналіз ринкової інформації; моніторинг діяльності учасників ринку.

Найбільшим є ринок похідних фінансових інструментів США. На його частку припадає до 60% всього світового обороту термінового ринку. Безсумнівним лідером є біржі Чикаго. У цьому місті відбуваються щорічно угоди на загальну суму до 7 трлн. доларів США. Чиказька біржа СВОЕ почала торгувати опціонами в 1973 році. За обсягами укладених опціонних контрактів дана біржа займала провідні позиції за всі роки свого існування. СВОЕ опублікувала статистику по торгівлі за травень 2020 року, яка продемонструвала значне зростання як опціонів, так і обсягів акцій США, незважаючи на те, що спостерігаються коливання показників по валютному і ф'ючерсним бізнесу. Протягом травня 2020 року СВОЕ розкрив загальний обсяг торгів по опціонними контрактами на рівні 191 мільйона. У порівнянні з аналогічним періодом минулого року це було на 178 відсотків більше у порівнянні з 2019 роком[1].

Великобританія є другим за значимістю після США центром торгівлі похідними інструментами. Біржова торгівля ПФІ зосереджена на 4 біржах, найбільший оборот з яких припадає на Euronext.liffe – деривативну біржу групи Euronext. Це найбільший в світі центр торгівлі похідними на короткострокові процентні ставки в євро. Лондон виступає найбільшим світовим центром торгівлі дорогоцінними металами. Велика частина світової торгівлі дорогоцінними металами здійснюється на позабіржовому ринку. Обороти на ринку золота досягають 7-8 трлн. дол. на рік, що менше, ніж на ринках акцій, облігацій, але, тим не менш, масштаби цього ринку колосальні. Позабіржовий ринок працює 24 години на добу і у нього немає формальної структури і спеціального центру. Угоди укладаються в основному по телефону або за допомогою електронних дилінгових систем. Ринок функціонує під егідою Лондонської асоціації учасників ринку дорогоцінних металів London Bullion Market Association (LBMA)[2].

Для українських компаній ринок похідних фінансових інструментів якщо і не закритий, то обмежений. Пов'язано це як з питаннями функціонування фондового ринку на Україні, так і з законодавчим регулюванням обігу цінних паперів. Головною організаційною проблемою є відсутність реально функціонуючого фондового ринку деривативів в Україні. Використання ж зарубіжних ринків обмежується відсутністю необхідного регулювання обороту іноземних цінних паперів на Україні і низкою положень валютного та митного законодавства.

Перш за все придбання деривативів за кордоном потребує отримання індивідуальної ліцензії на здійснення інвестиції за кордон. Придбання українською компанією, наприклад, опціону, що передбачає обов'язок зарубіжної компанії придбати в українського постачальника певний обсяг продукції у встановлений термін і за встановлену ціну, вимагає отримання ліцензії. Важливо також те, що форма заяви про видачу індивідуальної

ліцензії НБУ на здійснення інвестиції за кордон і ліцензія містять інформацію про конкретний обсяг інвестиції і її терміни. Часто при придбанні опціону покупець не має інформації про точну вартість опціону, тому вимоги ліцензії, по суті, роблять ринок опціонів недоступним для українських компаній. Схожа ситуація і з купівлею українськими компаніями ф'ючерсів на зарубіжних біржах. Президент України підписав Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій і впровадження нових фінансових інструментів", який Верховна Рада ухвалила 19 червня 2020. Цей документ усуває ряд проблем, які заважали повноцінному функціонуванню та подальшому розвитку ринків капіталу в Україні. Документ розширює перелік фінансових інструментів шляхом віднесення інструментів грошового ринку до фінансових інструментів, а також впровадження нових видів цінних паперів – депозитних сертифікатів банку, зелених облігацій, опціонних сертифікатів, депозитарних розписок тощо. У законі також забезпечується захист прав власників облігацій, в тому числі шляхом передбачення інституту зборів власників облігацій і колективного представника власників корпоративних облігацій, відповідно до найкращих світових практик[3].

Характерною тенденцією сучасного ринку похідних фінансових інструментів стають процеси, пов'язані з ускладненням інструментів, серед яких можна виділити: опціони на свопи, форвардні і свопи, відкриті свопи, контракти на ще не випущені цінні папери та ін. Створення нових технологій на позабіржовому ринку знижує складність розрахунків і знижує витрати на проведення операцій з деривативами. Учасники ринку деривативів постійно шукають шляхи зниження витрат і підвищення ефективності бек-офісних процесів.

Аналіз світового ринку похідних фінансових інструментів дозволяє виявити такі тенденції:

- незважаючи на зниження в останні роки транзакцій, пов'язаних з придбанням похідних інструментів, ринок похідних цінних паперів є важливим компонентом глобальної фінансової системи;
- банки продовжують чинити значний вплив на розвиток ринку деривативів;
- збільшення обсягу процентних і валютних деривативів в поєднанні зі скороченням обсягу транзакцій по кредитних деривативів вказує на відновлення основної функції ринку деривативів – хеджування фінансових і комерційних ризиків.

Вигоди від обігу похідних інструментів роблять їх незамінними для глобальної фінансової системи і економіки:

- похідні забезпечують захист інвестицій;
- дозволяють інвесторам торгувати за ціною очікувань;

- мають дуже низькі загальні транзакційні витрати в порівнянні з інвестуванням безпосередньо в базовий актив;
- дозволяють швидко впроваджувати інновації;
- можуть бути адаптовані до конкретних потреб будь-якого користувача.

У висновку можна зазначити що на тенденції розвитку світового та українського ринку похідних фінансових інструментів вплинули такі фактори:

- посилення глобалізації і взаємозв'язку міжнародного і національних ринків: зміни в одному з центрів світової торгівлі безпосередньо впливають на ліквідність похідних цінних паперів в окремо взятій країні;
- збільшення рівня волатильності світового фінансового ринку;
- стандартизація операційних технологій на ринку деривативів, здійснювана в контексті глобалізації економічних процесів;
- підвищення прозорості світового ринку деривативів, що пов'язано з практично необмеженим доступом до інформації про формування кон'юнктури термінового ринку; значне відставання в цьому плані українського ринку деривативів від світових тенденцій в зв'язку з недоступністю для інвесторів інформації про позабіржовому ринку похідних цінних паперів;
- лібералізація ринку деривативів;
- підвищення рівня ризику за операціями з похідними інструментами як на світовому, так і на українському фінансовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. СВОЕ сообщает о смешанных объемах торгов за май 2020 года. Режим доступа: <https://zephyrnet.com/ru/cboe-reports-mixed-trading-volumes-for-may-2020/>
2. Финансовый рынок и финансовая система Великобритании. Режим доступа: <http://www.globfin.ru/articles/finsyst/uk.htm>
3. Закон про фінансові ринки. Режим доступа: <https://ua-news.liga.net/economics/news/zelenskiy-pidpisav-zakon-pro-finansovi-rinki>
4. Брюховецкая С.Б., Рубцова Б.Б. Финансовые рынки. - М.: КНОРУС, 2018.
5. Capgemini. TopTrendsInCapitalMarkets: 2020, 2019.